

Innehåll

1	Beställning.....	2
2	Inledning.....	2
2.1	Motiv för att flytta ur stödet från CAP och finansiera nationellt.....	2
3	Samverkan med andra myndigheter	3
4	Miljöersättning för fäbod i bruk och fäbodbete.....	4
4.1	Beskrivning och syfte	4
4.2	Miljöersättningens bidrag till de särskilda målen	4
4.3	Stödkonstruktion.....	5
4.4	Stödberättigande utgifter	5
4.5	Villkor för stödberättigande.....	6
4.5.1	Generella skötselvillkor.....	6
4.5.2	Särskilda villkor för fäbod i bruk	6
4.5.3	Särskilda villkor för ersättning för fäbodbete.....	6
4.5.4	Särskilda villkor för komplementet särskild skötsel av fäbodbete.....	7
4.6	Stödform och stödnivå.....	7
4.7	Metod för beräkning av belopp eller stödnivå.....	8
4.8	Förväntad budgetbelastning.....	8

Miljöersättning för fäbod

1 Beställning

Enligt regeringsbeslut N2020/02625 ska Jordbruksverket utreda följande:

Stöd för skötsel av betesmarker, inkl. komplement, ska innehålla förslag till utformning utan åtagandeplaner med en kravnivå som är skalbar med hänsyn till den stödnivå som blir aktuell. Jordbruksverket ska också föreslå en alternativ stödutformning där betesmarker med behov av särskilt detaljerade skötselinstruktioner eller stödkonstruktioner, eller som har andra speciella förutsättningar, sköts med hjälp av åtagandeplaner.

Underlaget ska enligt regeringsbeslut levereras den 25 januari men efter överenskommelse med Näringsdepartementet har vi fått förlängd tid för slutleverans till den 8 februari.

I skötsel av betesmarker ingår skötsel av fäbodbete. I denna skrivelse redogör vi för hur stödet till fäbod i bruk och skötsel av fäbodbete kan konstrueras.

2 Inledning

Nuvarande miljöersättning till fäbod i bruk och fäbodbete finansieras genom CAP och består av tre delar:

- Fäbod i bruk
 - Huvudfäbod
 - Kompletterande fäbod
- Ersättning för fäbodbete
- Särskild skötsel av fäbodbete (komplement till fäbodbete)

Enligt indikationer från berörda länsstyrelser fungerar administrationen av stödet i grunden så som det är utformat idag och Jordbruksverket föreslår därför att behålla nuvarande utformning.

Det finns inga utvärderingar eller utredningar om nuvarande stödkonstruktion är optimal utifrån stödets syfte.

2.1 Motiv för att flytta ur stödet från CAP och finansiera nationellt

Jordbruksverket föreslår att ersättningen för fäbod bör finansieras med nationella pengar. Det finns flera motiv till att lyfta ut ersättningen för fäbod från CAP och den strategiska planen:

- Fäbod har en speciell stödkonstruktion som skiljer sig från andra betesmarker och slåtterängar

- För att bevara fäbod i bruk och tillhörande fäbodbete finns en åtagandeplan med definierade villkor för respektive fäbod, de bör inte ersättas med generella villkor
- En nationell finansiering kan skapa en ökad flexibilitet för regionala bedömningar av vad som är godkänd fäbod och vad som är godkänt fäbodbete
- Det är svårt att få in fäbodersättningens alla delar i den kommande genomförandemodellen med avseende på uppföljning eftersom stödet handläggs i manuella system
- Stödet omfattar få jordbruksföretag, vilket motiverar att inte utveckla ett nytt IT-stöd för handläggning och uppföljning

Det finns också potentiella nackdelar med att lyfta ut stödet ur CAP:

- Långsiktigheten och stabiliteten i stödet kan bli lägre då det kan ändras med kort varsel beroende på nationella politiska prioriteringar. Av erfarenhet vet vi dock att det görs programändringar i landsbygdsprogrammet, dvs. långsiktigheten behöver inte nödvändigtvis vara bättre i CAP.
- Om långsiktigheten och stabiliteten i stödet upplevs vara lägre kan det ge minskade incitament för att fortsätta sköta fäboddar och dess värden för biologisk mångfald, kulturvärden och regional turism.
- Att flytta ut stödet från CAP kan medföra att det uppfattas som att fäbodbruket inte är riktigt jordbruk.

På många fäboddar finns jordbruksmark som kan få gårdsstöd och miljöersättning för betesmarker och slätterängar. Det är därför viktigt att stödet fortsatt hanteras samordnat med stöd i CAP (det vill säga inom jordbrukarstödsprocessen) för att underlätta för de sökande, för handläggande myndigheter samt undvika dubbelfinansiering av enskilda marker.

3 Samverkan med andra myndigheter

Jordbruksverket ska enligt regeringsbeslutet samråda med berörda myndigheter. Vi har skickat utkast på texter om stöd för fäboddar och fäbodbete till Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Havs- och vattenmyndigheten, Sametinget och Tillväxtverket. Samtidigt fick förhandsutvärderarna av CAP se texterna.

Förhandsutvärderarna hade synpunkter som hade med förtydliganden att göra och saknade hänvisning till SWOT och behovsanalys.

Länsstyrelserna saknade förstudie och utredning av om stödet i sin nuvarande utformning bidrar till mål om hantverk, tradition och djurantal. De menar att stödets utformning riskerar att leda till lägre ersättning för de som genomför

fäboddriften med mjölkning och förädling jämfört med de som har fler djur men inte mjölkar.

Naturvårdverket anser att stödet bör vara kvar inom CAP då de bedömer att nackdelarna med nationell finansiering är större än fördelarna.

Riksantikvarieämbetet anser att stödet bör vara kvar inom CAP eftersom de ser behov av en långsiktigt säkrad finansiering för de få fäbodbrukare som finns kvar i landet. De menar att det är viktigt att signalera att fäbodbruket är viktigt och att nationella pengar snarare ska komplettera CAP-pengarna.

4 Miljöersättning för fäbod i bruk och fäbodbete

4.1 Beskrivning och syfte

Syftet med miljöersättningen är att bevara ett levande fäbodbruk som förstärker och bibehåller landskapets karaktär och biologiska mångfald. Ett levande fäbodbruk gör det också möjligt att föra vidare hantverk och traditioner kring skötsel av djur och brukande av marken till kommande generationer.

Tidigare i historien var bruket av fäboddar av avgörande betydelse för det boskapsinriktade jordbruket i Svealands och södra Norrlands skogsbygder. Varje fäbod är knuten till en eller flera hemgårdar där huvuddelen av jordbruksproduktionen sker. Jordbruksbyggnaderna finns vid hemgården. Djuren är större delen av året på hemgården och flyttas till fäboden för sommarbete. Fäboden består av traditionella byggnader som inte är anpassade för modernt rationellt jordbruk. Ibland används ett flerfäbodsystem där djuren flyttas mellan huvudfäboden och en eller flera kompletterande fäboddar under fäbodsäsongen. Fäbodbruk visar ett brukningssystem som historiskt var vanligt i vissa delar av landet.

Ersättningen ges för att bevara den betespräglade miljön i och omkring fäboden samt de typiska byggnader som förekommer där. Fäboden definieras som den byggnad eller de byggnader som hör ihop med fäboddriften.

Avgränsningar

Det kan finnas skäl att förändra stödet så att det blir mer effektivt i att nå de uppsatta målen. I den här beställningen har vi dock inte hunnit utreda eventuella förändringar av stödet.

4.2 Miljöersättningens bidrag till de särskilda målen

Stödja miljövärd och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål:

- Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap

Fäbodbruket ingår i ett brukningssystem som bidrar till att bevara en traditionell karaktär i landskapet som skapats genom fäbodbete. Den biologiska mångfalden

är knuten till mosaiken av mer eller mindre hävdad skog och gräsmarker som används för bete eller slåtter och också till träd och byggnader.

Miljöersättningen bidrar även till att uppnå miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap, både vad gäller bevarande av biologisk mångfald och kulturmiljöer.

4.3 Stödkonstruktion

Stödet bör, precis som i dag, betalas ut för:

- Fäbod i bruk

Fäboden är en del i ett brukningssystem, där fäboden är knuten till minst en hemgård. Ibland kan flera hemgårdar ha djuren på samma fäbod. Stödmyndigheten fastställer vilka typer av fäboddar som är ersättningsberättigade. Kriterierna för detta kommer att anges i ett särskilt dokument. Stödmyndigheten ska även fastställa fäboden som huvudfäbod eller som kompletterande fäbod.

- Ersättning för fäbodbete

För att kunna bevara fäbodbetens karaktär som stigar, hävdberoende eller hävdgynnade kärlväxter, insekter, lavar och svampar behövs ett tillräckligt högt betetryck. Fäbodbetet är den mark som djuren betar. Det kan vara sammanhängande fritt bete eller bete i storhän. Stödmyndigheten fastställer fäbodbetets areal och särskilda skötselvillkor.

- Särskild skötsel av fäbodbete (komplement)

Särskild skötsel kan behövas för marker där landskapets karaktär och biologiska mångfald kräver skötsel utöver normalt fäbodbete. Det kan till exempel vara att markerna behöver röjas eller betas på ett särskilt sätt för att behålla och utveckla de värden som är knutna till fäbodbetet. Stödmyndigheten beslutar om särskilda skötselvillkor för den enskilda marken.

Stöd får lämnas årligen under förutsättning att stödmottagaren under en period av fem år åtar sig att vidta sådana åtgärder eller bedriva sådan djurhållning som beskrivs i denna intervention.

4.4 Stödberättigande utgifter

För fäbod i bruk ersätts utgifter för transport av djuren till fäboden och resor för tillsyn av djuren under betesperioden.

För fäbodbete ersätts de extra utgifter för djurtillsyn som beror på att djuren hålls långt ifrån hemgården och för det inkomstbortfall som uppstår till följd av en lägre tillväxt på djuren jämfört med om de hade betat på betesvall.

För särskild skötsel av fäboden ersätts utgifter för att styra betesdjuren till rätt plats, arbete med skötsel av värdefulla landskapselement, arbete med att röja igenväxning och annat arbete med vegetationens utseende.

Stöd lämnas inte för underhåll av hus på fäboden.

4.5 Villkor för stödberättigande

Sökanden ska vara en fäbodbrukare eller markförvaltare som kommer att driva fäbodbruk. Sökanden ska förfoga över fäboden med tillhörande betesrätt.

Den mark som stöd lämnas för ska vara jordbruksmark av ägoslag betesmark.

Minsta tillåtna åtagande för fäboddar är en godkänd fäbod i bruk och sex hektar sammanhängande fäbodbete per fäbod. Det sammanhängande fäbodbetet ska betas med minst 1,2 djurenheter per år av djurslagen nötkreatur, får eller get.

Fäboden ska vara godkänd av stödmyndigheten.

4.5.1 Generella skötselvillkor

- Det är förbjudet att sprida gödsel och växtskyddsmedel, göra insådd och jordbearbeta mark som berättigar till fäbodbete.
- Det är förbjudet att skada fornlämningar.
- Det är förbjudet att skada värdefulla landskapselement.
- Det är förbjudet att vidta andra åtgärder som riskerar att skada natur- och kulturvärden.
- Det är förbjudet att bedriva täkt av sten eller jord.

4.5.2 Särskilda villkor för fäbod i bruk

Stödberättigande

- Fäboden ska historiskt ha brukats som fäbod.
- Fäboden ska ha traditionell bebyggelse kvar.
- Fäboden ska vara tydligt geografiskt och funktionellt skild från hemgården.
- Fäboden får inte användas som permanentbostad och djur får inte vistas på fäboden hela året.
- Fäboden uppfyller de särskilda kriterierna för fäbod som länsstyrelsen beslutat om. Kriterierna för detta kommer att anges i ett särskilt dokument.

4.5.3 Särskilda villkor för ersättning för fäbodbete

Stödberättigande

- Åtagandearalen måste vara minst 6 hektar fäbodbete per fäbod. Arealen beräknas utifrån:
 - antal djurenheter på fäboden eller i flerfäbodsystemet det första året i åtagandet
 - den tillgängliga fäbodbetesarealen per fäbod

- det antal djurenheter stödmyndigheten eventuellt beslutat att det maximalt får vara per fäbod eller flerfäbodsystem.

Skötsel

Den som söker ersättning ska:

- låta beta marken vid fäboden under fäbodperioden med minst 0,2 djurenheter per hektar med nötkreatur, får, get eller häst. Fäbodbetet kan vara fritt bete eller bete i storhägn på öppen fäbodvall eller fäbodskog.
- följa de särskilda skötselvillkor som stödmyndigheten fastställt.

De särskilda skötselvillkor som stödmyndigheten får besluta om är hur många djurenheter som får finnas på fäboden, vilka djurslag samt maximalt antal av respektive djurslag som får beta på fäboden, när på året bete ska ske, samt reglering av tillskottsutfodring. Särskilda skötselvillkor är en viktig faktor för att kunna anpassa skötseln för att bevara och förstärka natur- och kulturvärden som är specifika för den enskilda fäboden.

4.5.4 Särskilda villkor för komplementet särskild skötsel av fäbodbete

Stödberättigande

- Marken ska ha natur-och eller kulturvärden knutna till långvarig fäboddrift som gynnas av den särskilda skötseln.
- Marken ska vara öppen fäbodvall eller fäbodskog samt ha natur- eller kulturvärden som gynnas av särskild skötsel.
- Marken uppfyller de särskilda kriterierna för komplementet som länsstyrelsen fastställt i ett särskilt dokument.

Skötsel

- Den som söker ersättning ska följa de särskilda skötselvillkor för komplementet som stödmyndigheten fastställt.

De särskilda skötselvillkor som stödmyndigheten får besluta om är villkor för vegetationens utseende, villkor för skötsel och underhåll av värdefulla landskapselement, villkor för fäbodstigar och villkor för hur igenväxning ska hållas borta.

Stödmyndigheten kan sätta ett särskilt skötselvillkor inom skötsel av värdefulla landskapselement att traditionella byggnader ska underhållas, men denna kostnad ersätts inte.

4.6 Stödform och stödnivå

Sökande som uppfyller villkoren får ersättning enligt fastlagda ersättningsnivåer under förutsättning att det finns tillgängliga budgetmedel.

Maximal ersättningsnivå enligt kalkyl

- Fäbod i bruk

- Huvudfäbod 6 672 kr/ha, där en fäbod i bruk består av 6 hektar, dvs. 40 035 kr/fäbod och år
- Kompletterande fäbod 1 118 kr/ha, där en kompletterande fäbod består av 6 hektar, dvs. 6 708 kr/fäbod och år
- Fäbodbete 1 084 kr/ha
- Komplement särskild skötsel av fäbodbete 2 623 kr/ha

4.7 Metod för beräkning av belopp eller stödnivå

Den här ersättningen består av tre delåtgärder: fäbod i bruk, fäbodbete och komplementet särskild skötsel av fäbodbete.

I kalkylen för fäbod i bruk har vi beräknat grundkostnaderna för att bedriva fäbodbruk. Vi har räknat på kostnader för att transportera djuren till fäboden och grundkostnader för den dagliga tillsynen vid en fäbod. Från kostnaderna har vi dragit av kostnader för att sköta den del av fäbodbetet som kan få gårdsstöd enligt skötselvillkoren för gårdsstödet. Den maximala ersättningsnivån enligt kalkyl är räknad per fäbod.

I kalkylen för fäbodbete har vi räknat på nettokostnader för att hålla det antal betesdjur som krävs på fäbodbetet (betets förädlingsvärde), de extra kostnader för djurtillsyn som beror på att djuren hålls långt ifrån hemgården (utöver grundkostnader som ingår i fäbod i bruk) och kostnaderna för de särskilda skötselvillkoren. För de särskilda skötselvillkoren ”ingen tillskottsutfodring” och ”när bete får ske” är kostnaden att det blir sämre tillväxt på djuren. Från kostnaderna har vi dragit av kostnader för att sköta den del av fäbodbetet som kan få gårdsstöd enligt skötselvillkoren för gårdsstödet.

För komplementet särskild skötsel av fäbodbete har vi räknat på vad det kostar att sköta fäbodbetet på andra sätt än enbart genom att låta djuren beta på fäboden. Vi har räknat på ett antal olika möjliga alternativa skötselmetoder. Kostnaderna för dessa alternativa skötselmetoder består av arbets- och maskintid och underhåll av stängsel.

Baseline för fäbod i bruk och fäbodbete är att lantbrukaren uppfyller tvärvillkoren och annan relevant nationell lagstiftning. För de delar av fäbodbetet som berättigar till gårdsstöd ingår även skötselvillkoren inom gårdsstödet i baseline. För komplementet är baseline att uppfylla villkoren för den aktuella markklassen i grundåtagandet för fäbodlar.

4.8 Förväntad budgetbelastning

Om nuvarande ersättningsnivåer behålls bedömer vi att antalet fäbodlar och arealen fäbodbete kommer att minska något jämfört med i dag eftersom kalkylen för åtminstone fäbod i bruk är så mycket högre än ersättningsnivån. I dag finns cirka 230 fäbodlar och 16 000 hektar i stödet. Vi bedömer att detta minskar till cirka 220 fäbodlar i bruk och 15 000 hektar fäbodbete. Med nuvarande

ersättningsnivåer blir budgetbelastningen i så fall cirka 20 miljoner kronor per år. För att bibehålla dagens omfattning finns det anledning att se över ersättningsnivåerna i stödet.

Nuvarande ersättningsnivåer:

- Fäbod i bruk
 - Huvudfäbod 20 000 kronor/styck
 - Kompletterande fäbod 3 000 kronor/styck
- Fäbodbete 1 000 kronor/hektar
- Särskild skötsel av fäbodbete 1 200 kronor/hektar